

Interreg

Co-funded by
the European Union

IPA Croatia – Serbia

ROSI

Priručnik za društvene inovacije u Srbiji

U Novom Sadu

15. maj 2025.

Sadržaj

1. Uvod.....	2
2. Društvene inovacije u Republici Srbiji	4
3. Trenutni izazovi	7
4. Zakonska regulativa i politike za razvoj društvenih inovacija u Srbiji.....	9
5. Strukture podrške i ključni akteri u ekosistemu društvenih inovacija	14
6. Pristup finansiranju i investicijama za društvene inovacije.....	21
7. Primeri dobre prakse	26
8. Obrazovni putevi za društvene inovatore	29
9. Prilike za razvoj	33
10. Kako postati društveni inovator u Republici Srbiji	35
11. Zaključak.....	40
12. Radni materijal.....	44

1. Uvod

Savremeni svet suočava se sa nizom dubokih i složenih društvenih, ekonomskih i ekoloških izazova koji zahtevaju brze i inovativne aktivnosti. Problemi poput siromaštva, gladi, nesigurnosti u snabdevanju hranom, nestašice vode, klimatskih promena, ekonomske nestabilnosti, nezaposlenosti i rastući dispariteti među regijama nisu izolovani slučajevi, oni odražavaju dublje sistemske neravnoteže u globalnom poretku. Razumevanje ovih međusobno povezanih problema podstiče novi pristup u traženju rešenja — pristup koji otključava izuzetne mogućnosti za inovacije zasnovane na društvenim vrednostima i principima održivosti.

U ovom kontekstu, društvene inovacije postale su ključna komponenta razvojnih strategija, posebno u razvijenijim zemljama, gde igraju centralnu ulogu u postizanju održivog društvenog napretka. Društvene inovacije definišu se kao nove ideje, organizacioni modeli ili operativne metode koje su efikasnije od prethodnih alternativa u zadovoljenju društvenih potreba, unapređenju blagostanja i jačanju društvene kohezije. Ipak, nije svako novo rešenje za društveni problem automatski društvena inovacija. Slično kao što se tehnološke inovacije priznaju tek kada dostignu tržišnu relevantnost i društvene inovacije moraju doneti trajne, opipljive koristi korisnicima i doprineti izgradnji kapaciteta društva za delovanje. U Evropskoj uniji, iako ne postoji jedinstvena, univerzalno prihvaćena definicija, društvene inovacije se uglavnom shvataju kao proces razvijanja kreativnih rešenja unutar preduzetničkih ili zajedničkih okruženja kako bi se odgovorilo na društvene potrebe koje su tržišni mehanizmi i javne politike ostavili nezadovoljenim.

Neposredno povezani sa društvenim inovacijama je i koncept društvenog preduzetništva. Društveno preduzetništvo predstavlja dinamično polje u kojem se preduzetnički principi primenjuju na rešavanje društvenih problema, stvarajući pozitivne i trajne društvene promene. Društvena preduzeća posluju na tržištu, nudeći robu, usluge i zapošljavanje, ali za razliku od tradicionalnih preduzeća, njihov primarni cilj nije maksimizacija profita, već društvena korisnost. Ona predstavljaju praktičnu primenu društvenih inovacija, pokazujući kako se tržišni mehanizmi mogu koristiti za opšte dobro. Danas se otvaraju sve veće mogućnosti za osnivanje i razvoj društvenih preduzeća, čineći ovo polje sve atraktivnijim i konkurentnijim.

U Srbiji je savremeni oblik društvenog preduzetništva prisutan skoro dve decenije. Uprkos kontinuiranim naporima, napredak u uspostavljanju podržavajućeg okruženja za njegov održivi razvoj je spor i fragmentisan. Značajan korak postignut je usvajanjem Zakona o socijalnom preduzetništvu („Službeni glasnik RS“, br. 14/2022), kojim je društveno preduzetništvo formalno priznato i obezbeđen je okvir za njegov dalji razvoj. Prema zakonu, društveno preduzetništvo obuhvata aktivnosti od opšteg interesa koje su usmerene na rešavanje društvenih problema, podršku ranjivim grupama i reinvestiranju profita u društveno korisne aktivnosti kao što su zaštita životne sredine, ruralni razvoj, obrazovanje, kultura i društvene inovacije. Društvena preduzeća u Srbiji najčešće imaju različite pravne oblike, često registrovana kao udruženja, mada nisu ograničena na jednu organizacionu formu.

Ekosistem za društvene inovacije u Srbiji, posebno u prekograničnim regijama, postepeno se razvija. Oblikuju ga političke inicijative, građanski angažman i preduzetnička aktivnost. Državni organi, nevladine organizacije, akademske institucije i privatna preduzeća zajedno doprinose razvoju društveno inovativnih rešenja. Ipak, značajni izazovi i dalje postoje, uključujući ograničen pristup finansiranju, nedostatak regulatornih instrumenata posebno prilagođenih društvenim inovacijama i nedovoljno razvijenu infrastrukturu za širenje uspešnih inicijativa.

Pravni i institucionalni okvir se postepeno uspostavlja, pružajući osnovu za društvene inovacije u oblastima kao što su obrazovanje, zdravstvo, zapošljavanje i održivost životne sredine. Pored toga, međunarodna saradnja, posebno kroz programe prekogranične saradnje Evropske unije, omogućila je prenos znanja i usvajanje najboljih praksi, dodatno jačajući ekosistem za društvene inovacije u Srbiji.

Ovaj priručnik ima za cilj da osnaži društvene inovatore znanjem, alatima i praktičnim koracima potrebnim za uspešno snalaženje u današnjem okruženju i pokretanje kao i rast društveno korisnih inicijativa u Srbiji.

2. Društvene inovacije u Republici Srbiji

Društvena inovacija je relativno nov i još uvek koncept u fazi razvoja u Republici Srbiji. Ona i dalje nije dovoljno shvaćena, bez široko prihvaćene definicije ili jasne institucionalne podrške. Kao i u mnogim susednim zemljama, Srbija u ovoj oblasti zaostaje za razvijenijim državama. Iako postoje različiti projekti i inicijative koje se usklađuju sa idejom društvenih inovacija, oni često nisu formalno prepoznati kao takvi, zbog izostanka akademskih institucija ili javnih tela koja se specifično bave ovom temom.

Prema definiciji, društvene inovacije predstavljaju nova rešenja koja zadovoljavaju društvene potrebe, dok istovremeno stvaraju nove društvene odnose i kapacitete, efikasnije od tradicionalnih institucionalnih metoda. U Srbiji, najznačajniji društveni izazovi uključuju rasprostranjeno siromaštvo, nezaposlenost mladih, regionalne razlike i socijalnu isključenost ranjivih grupa. Organizacije civilnog društva (OCD) su stoga preuzele vodeću ulogu u stvaranju inicijativa koje se mogu klasifikovati kao društvene inovacije. Ipak, velika zavisnost ovog sektora od grantova i izostanak mehanizama za društvena ulaganja ograničavaju napredak i održivost takvih napora.

U poslednjim godinama, primećuju se znaci rastućeg interesovanja za praksu društvenih inovacija i van neprofitnog sektora. Privatni poslovni sektor i državne institucije pokazuju sve veće angažovanje, naročito u oblastima kao što su društveno preduzetništvo, korporativna društvena odgovornost (CSR) i unapređenje pravnog okvira za društveno orijentisane inicijative. CSR je stekao vidljivost, naročito među velikim, međunarodnim kompanijama koje posluju u Srbiji, kroz volonterske programe i društveno korisne akcije. Ipak, njegov uticaj ostaje relativno ograničen u širem privrednom okruženju.

Među najvidljivijim razvojnim tendencijama u oblasti društvenih inovacija u Srbiji jeste uspon društvenog preduzetništva. Od njegovog uvođenja pre otprilike deceniju, osnovano je oko 1.600 društvenih preduzeća koja nastoje da reše društvene izazove kroz preduzetničke modele. Društveno preduzetništvo, povezujući sektore koji tradicionalno funkcionišu odvojeno, samo po sebi predstavlja inovaciju i nudi mogućnosti za jačanje društvene kohezije kroz osnaživanje marginalizovanih populacija. Ipak, rast ovog sektora suočava se sa značajnim izazovima: regulatorni i bankarski sistemi još uvek nisu u potpunosti prilagođeni, finansijski resursi su

ograničeni, a specijalizovana stručna znanja za upravljanje i širenje društvenih preduzeća ostaju nedovoljno razvijena.

Izvan preduzetništva, širi ekosistem za društvene inovacije ostaje ograničen finansijskim, zakonodavnim i kulturnim barijerama. Ekonomske teškoće proizašle iz tranzicije Srbije ka tržišnoj ekonomiji i globalne finansijske krize usporile su razvoj stabilnih uslova za rast. Iako su načinjeni pozitivni koraci u zakonodavstvu koje reguliše preduzetništvo i politike inovacija, potrebno je učiniti mnogo više kako bi se stvorilo podsticajno okruženje za društvene inovacije. Novo usvojeni zakon o pružanju socijalnih usluga predstavlja značajan napredak, jer promovise socijalnu aktivaciju i jasnije standarde za pristup socijalnim uslugama. Međutim, predloženi zakon o društvenom preduzetništvu mogao bi ograničiti napredak favorizovanjem preduzeća osnovanih od strane države u odnosu na nezavisne inicijative.

Nasleđe socijalizma obeshrabrivalo je preduzetništvo, dok je posttranzicioni period negovao nepoverenje prema preduzetničkoj aktivnosti, često povezivanoj sa korupcijom. Ekonomske teškoće i politička kultura koja podstiče pasivnost dodatno su potkopali empatiju, solidarnost i građanski angažman. Uprkos ovim preprekama, vrednosti blisko povezane sa društvenim inovacijama — solidarnost, filantropija i kooperativni duh — imaju duboke istorijske korene u Srbiji.

Institucionalne reforme su napredovale, ali politike koje direktno promovisu društvene inovacije još su u ranoj fazi. Značajna inicijativa bilo je osnivanje Fonda za društvene inovacije tokom 2000-ih, koji je omogućio nevladinim organizacijama i javnim službama da testiraju i razvijaju rešenja zasnovana na zajednici. Uprkos uspehu, Fond je ukinut zbog finansijskih i političkih izazova.

Danas se najveće mogućnosti za širenje društvenih inovacija nalaze posebno u oblasti pružanja socijalnih usluga — naročito usluga za starije osobe — i obrazovanja, kroz programe obrazovanja odraslih, inicijative za smanjenje stope napuštanja školovanja i uključivanje marginalizovanih grupa. Iako Srbija još uvek nema potpuno razvijenu nacionalnu strategiju za društvene inovacije, potencijal za razvoj je značajan, nudeći mogućnosti za otvaranje novih radnih mesta i unapređenje kvaliteta života. Ostvarivanje ovog potencijala zahteva formalno definisanje i promociju koncepta

društvenih inovacija i društvenog preduzetništva, prilagođenih uspešnim međunarodnim praksama i povezanih sa evropskim mrežama.

Delegacija Evropske unije u Srbiji podržava postepeno uvođenje elemenata društvenih inovacija kroz radne grupe koje se bave socijalnim uslugama, ekonomskom konkurentnošću i politikama protiv diskriminacije. U budućnosti bi Srbija značajno mogla profitirati od pristupa evropskim fondovima namenjenim društvenim inovacijama, kampanjama za podizanje svesti, predstavljanjem primera dobre prakse, pružanjem tehničke pomoći i podsticanjem transnacionalnih razmena.

3. Trenutni izazovi

Razvoj društvenih inovacija u Srbiji suočava se sa složenim skupom izazova koji obuhvataju finansijske, zakonodavne, institucionalne i kulturne dimenzije. Finansijska ograničenja predstavljaju jednu od najozbiljnijih prepreka. Prelazak Srbije ka tržišnoj ekonomiji, dodatno otežan posledicama globalne finansijske krize, oslabila je temelje potrebne za stabilan ekonomski rast. Finansiranje društveno inovativnih projekata ostaje oskudno, naročito za inicijative u ranoj fazi razvoja, dok mehanizmi za društvena ulaganja još uvek nisu uspostavljeni u finansijskom sistemu. Bez pouzdanog pristupa kapitalu, mnoge potencijalne inovacije teško uspevaju da pređu iz faze koncepta u fazu realizacije.

Zakonodavni okvir, iako pokazuje određene znake napretka, i dalje je nedovoljno razvijen za punu podršku društvenim inovacijama. Pozitivni koraci su napravljeni, kao što je usvajanje zakona o pružanju socijalnih usluga, koji uvodi socijalnu aktivaciju i pojašnjava prava i standarde u oblasti socijalne zaštite. Međutim, šire zakonodavne reforme koje bi prepoznale i podržale društvena preduzeća i druge društveno inovativne modele ostaju nedovršene. Predlog zakona o socijalnom preduzetništvu izazvao je zabrinutost jer favorizuje inicijative koje pokreće država, što bi moglo da uguši nezavisne inovacije i oslabi ulogu civilnog sektora i privatnih aktera.

Institucionalne strukture podrške društvenim inovacijama su slabe. Gašenje Fonda za društvene inovacije, koji je nekada bio pionirska platforma za podršku eksperimentalnim rešenjima društvenih problema, ostavilo je prazninu u sistemskom podsticanju i širenju uspešnih modela. Postojeći javni programi retko prioritarno tretiraju ili adekvatno finansiraju inovacije u oblasti socijalnih usluga, obrazovanja ili integracije na tržište rada, iako su to oblasti od ključnog društvenog značaja.

Pored toga, i dalje postoji izražen nedostatak znanja i veština, naročito među društvenim preduzetnicima i akterima trećeg sektora. Mnogi od njih nemaju potrebnu finansijsku pismenost, veštine poslovnog planiranja i strateškog upravljanja, koje su neophodne za dugoročnu održivost inovativnih projekata. Obrazovne institucije još nisu sistematski uključile društvene inovacije u svoje nastavne programe, a malo je prilika za specijalizovanu obuku ili profesionalno usavršavanje u ovoj oblasti.

Iako svest o značaju društvenih inovacija u Srbiji raste, zemlja se i dalje suočava sa osnovnim izazovima koji ometaju njihov razvoj. Prevazilaženje ovih prepreka zahteva koordinisane napore na unapređenju finansiranja, reformi zakonodavstva, jačanju institucionalne podrške, promeni kulturnih percepcija i izgradnji ljudskih kapaciteta za inovacije.

4. Zakonska regulativa i politike za razvoj društvenih inovacija u Srbiji

Za ovaj priručnik relevantne su dve vrste dokumenata:

1. Dokumenta koja direktno ciljaju društvena preduzeća i/ili organizacije društvene ekonomije, kao što je Zakon o socijalnom preduzetništvu. Zakon o socijalnom preduzetništvu (usvojen 2022. godine) postavlja okvir za podršku društvenim preduzećima na svim nivoima upravljanja. Definiše i uspostavlja strukture koje bi trebalo da pomognu razvoj ekosistema na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou. Savet za socijalno preduzetništvo, iako prati dobru praksu multidimenzionalnog pristupa, nedovoljno uključuje perspektivu lokalnog nivoa upravljanja. Program za razvoj socijalnog preduzetništva još uvek nije usvojen, iako je trebalo da bude donet 2022. godine. Neophodno je da ima izraženu lokalnu dimenziju kako bi se izgradili lokalni ekosistemi. Način na koji je Zakon definisao osnivanje i vlasništvo nad društvenim preduzećima omogućava da lokalne samouprave budu osnivači društvenih preduzeća, što sa stanovišta autonomije i privlačenja investicija nije najbolje rešenje.
2. Dokumenta koja indirektno ciljaju društvena preduzeća i/ili organizacije društvene ekonomije, kao što su Zakon o javnim nabavkama i poreski zakoni. Zakon o javnim nabavkama omogućava primenu rezervisanih javnih nabavki sa socijalnim elementom, društveno odgovornih javnih nabavki i zelenih javnih nabavki. Sve ove prakse omogućavaju lokalnim samoupravama da ojačaju svoju ulogu odgovornog aktera u društvu i da podstaknu šire odgovorno ponašanje. Kada je reč o postupku rezervisanih javnih nabavki, postoji poseban pravni režim koji priznaje samo subjekte društvenog preduzetništva koji se bave integracijom u rad i socijalnom inkluzijom osoba sa invaliditetom i teže zapošljivih kategorija. Društvene javne nabavke, iako nemaju poseban pravni režim predviđen Zakonom o javnim nabavkama, u praksi prepoznaju učesnike i podugovarače iz oblasti društvenog preduzetništva sa širim spektrom delovanja i socijalnog uticaja, od zapošljavanja do inkluzije marginalizovanih grupa. Porezi i pogodnosti za operatere u društvenoj ekonomiji suštinski postavljaju jednake uslove za društvena preduzeća kao i za klasična profitna preduzeća. Poreski sistem u Srbiji trenutno ne prepoznaje specifičnosti društvenih preduzeća. Član 17. Zakona o socijalnom preduzetništvu predviđa posebne olakšice i oslobađanja za subjekte društvenog

preduzetništva u skladu sa zakonima koji uređuju poreze, doprinose za obavezno socijalno osiguranje, naknade za korišćenje javnih dobara i druge vrste finansijskih obaveza. Analiza relevantnih poreskih propisa sprovedena za potrebe izrade Programa za razvoj socijalnog preduzetništva ukazuje na to da je poželjno obezbediti poseban poreski tretman koji prepoznaje socijalnu funkciju društvenih preduzeća, kako bi im se pomoglo da konkurišu na tržištu sa klasičnim profitnim kompanijama uz podršku javnih vlasti. Preporuke predviđaju izmene više zakona kako bi se pogodnosti koje uživaju drugi akteri, poput Crvenog krsta, udruženja i fondacija, proširile i na subjekte društvenog preduzetništva.

S druge strane, EU je suočena sa velikim budžetskim ograničenjima, demografskim promenama i globalizacijom. Konkurentnost, sposobnost otvaranja radnih mesta i pristojan životni standard građana EU sve više se oslanjaju na sposobnost podsticanja inovacija u pogledu proizvoda, usluga, poslovnih i društvenih procesa i modela.

Evropska komisija promoviše socijalnu ekonomiju i socijalno i inkluzivno preduzetništvo zbog njihove važne uloge u otvaranju radnih mesta, radnoj integraciji i inkluzivnom i održivom rastu. Socijalna ekonomija može pomoći u implementaciji principa Evropskog stuba za socijalna prava i ostvarivanju svog Akcionog plana za 2021. i glavnih ciljeva za 2030. godinu. Takođe doprinosi postizanju ciljeva održivog razvoja.

Socijalna ekonomija obuhvata niz preduzeća, organizacija i pravnih oblika, kao što su socijalna preduzeća, zadruge, društva za uzajamnu korist, neprofitna udruženja i fondacije – koje sve dele karakteristiku sistematskog stavljanja ljudi na prvo mesto.

Socijalno preduzeće kombinuje preduzetničku aktivnost sa društvenom svrhom. Njegov glavni cilj je da ima društveni uticaj, a ne da maksimizira profit za vlasnike ili akcionare. Preduzeća koja pružaju socijalne usluge i/ili dobra i usluge ugroženim licima su tipični primeri socijalnih preduzeća.

U Evropi postoji oko 2,8 miliona subjekata i preduzeća socijalne ekonomije, koji zajedno zapošljavaju oko 13,6 miliona ljudi. Udeo socijalne ekonomije u plaćenju zaposlenosti varira između 0,6% i 9,9% među državama članicama.

Najveći udeo se može naći u Belgiji, Finskoj i Francuskoj. Preduzeća socijalne ekonomije u EU čine 3 miliona organizacija ili 10% svih evropskih kompanija, zapošljavajući 6% ukupnog radnog

stanovništva. Sa neverovatnih 70 odsto, najveći udeo imaju neprofitne organizacije, zatim zadruga sa 26 odsto i zajednička društva sa 3 odsto.

Socijalno preduzetništvo u Srbiji postaje sve značajniji sektor, posebno nakon donošenja Zakona o socijalnom preduzetništvu (dalje: zakon) 2022. godine, kojim je formalizovana praksa ovog tipa preduzeća. Socijalna preduzeća kombinuju rad na tržištu sa društvenim uticajem, generišući profit koji se ponovo ulaže u razvoj zajednice umesto u lični interes. U Vojvodini postoji osam registrovanih socijalnih preduzeća i 16 specijalnih rehabilitacionih preduzeća. Ovi podaci ukazuju na ograničenja sektora u odnosu na EU, ali što je još važnije, strateški pristup stvaranju podsticajnog okruženja za ovo preduzetništvo u sektoru mikro, malih i srednjih preduzeća.

Ovim zakonom uređuju se pojam, ciljevi, principi i delokrug socijalnog preduzetništva, pravni položaj, prava i obaveze subjekata koji obavljaju delatnost sa statusom socijalnog preduzetništva, uslovi za sticanje i prestanak statusa socijalnog preduzetništva, pojam socijalno ugroženih grupa, podsticanje razvoja socijalnog preduzetništva i evidencija socijalnog preduzetništva u socijalnom statusu i podrška socijalnom preduzetništvu. Cilj ovog zakona je stvaranje povoljnog poslovnog ambijenta za razvoj socijalnog preduzetništva, razvijanje svesti o značaju socijalne ekonomije i socijalnog preduzetništva i zadovoljavanje identifikovanih društvenih potreba. Razvoj i poslovanje u oblasti socijalnog preduzetništva zasniva se na sledećim principima:

- 1) načelo transparentnosti koje podrazumeva da je subjekt socijalnog preduzetništva dužan da javnosti stavi na uvid svoje opšte akte, planska dokumenta kojima planira da ostvaruje svoju društvenu ulogu (poslovne ili srednjoročne planove), izveštaje koje sačinjava u skladu sa ovim zakonom, kao i druge informacije u vezi sa svojim poslovanjem i načinom sprovođenja svoje uloge organa državne uprave i lokalne samouprave, i drugi organi javne vlasti dužni su da javnosti stave na uvid planske dokumente i opšte i pojedinačne akte koje donose u vezi sa podsticajima za socijalno preduzetništvo;
- 2) načelo odgovornosti koje podrazumeva da status socijalnog preduzetništva preuzima povećanu odgovornost za ostvarivanje društvene uloge koju subjekt socijalnog preduzetništva ima u skladu sa ovim zakonom, uključujući i ograničenja u raspolaganju dobiti i imovinom;
- 3) princip održivog rasta i razvoja koji podrazumeva da se socijalno preduzetništvo i podsticaji za socijalno preduzetništvo planiraju i sprovode uzimajući u obzir zahteve zaštite životne sredine,

borbe protiv klimatskih promena, ublažavanja efekata klimatskih promena i prilagođavanja klimatskim promenama, sprečavanja prekomernog korišćenja prirodnih resursa, povećanja energetske efikasnosti i korišćenje obnovljivih izvora energije i smanjenje emisije gasova staklene bašte, njihovog uticaja na društvo, posebno na lokalne zajednice, njihov razvoj i specifičnosti, ugrožene kategorije stanovništva, rodnu ravnopravnost, kao i borbu protiv siromaštva;

4) princip partnerstva i sinergijskog delovanja javnog, privatnog i civilnog sektora, koji podrazumeva da se razvoj socijalnog preduzetništva i unapređenje socijalne ekonomije sprovode na svim ovim nivoima, kao i da se javne politike u oblasti socijalne ekonomije i socijalnog preduzetništva donose i sprovode u partnerstvu. Socijalno preduzetništvo je usmereno na rešavanje društvenih problema, sa ciljem povećanja društvene kohezije i razvoja društva.

Prema zakonu, socijalno preduzetništvo se posebno ostvaruje proizvodnjom dobara i pružanjem usluga (socijalnih, obrazovnih, zdravstvenih i dr.) u skladu sa ovim zakonom, integracijom rada u skladu sa zakonskim odredbama, privrednim aktivnostima koje doprinose održivom razvoju devastiranih područja i lokalnih zajednica, kao i poslovnim inicijativama koje se bave problemima u drugim oblastima od opšteg interesa.

Pripadnicima socijalno ugroženih grupa u smislu ovog zakona smatraju se lica u sistemu socijalne zaštite, nezaposlena lica koja su teško zapošljiva u skladu sa propisima o zapošljavanju i druga teško zapošljiva lica iz posebno ugroženih kategorija, kao i pripadnici drugih ugroženih društvenih grupa utvrđenih zakonom.

Status socijalnog preduzetništva u skladu sa ovim zakonom može steći preduzetnik koji vodi poslovne knjige u skladu sa propisima o računovodstvu ili preduzetnik koji nije paušalno oporezovan i koji je svojom izjavom prihvatio da obavlja jednu ili više društvenih uloga u skladu sa članom 5. zakona, posluje u jednoj ili više oblasti u skladu sa zakonom, raspoređuje dobit u skladu sa odredbama člana 7. zakona, a dužni su da prijave u skladu sa članom 13. zakona. Može je steći i privredni subjekt koji je svojim aktom prihvatio da obavlja jednu ili više društvenih uloga u skladu sa članom 5. zakona, posluje u jednoj ili više oblasti u skladu sa članom 7. zakona, raspoređuje dobit u skladu sa ograničenjem propisanim članom 11. zakona, obavlja upravljanje u skladu sa ograničenjem propisanim u članu 12. zakona i obavezuje se na izveštaj u skladu sa članom 12. zakona. Takođe, subjekt civilnog sektora registrovan za obavljanje privredne delatnosti može steći ovaj status ako je svojim aktom prihvatio da obavlja jednu ili više društvenih uloga u

skladu sa članom 5. zakona, posluje u jednoj ili više oblasti u skladu sa članom 7. zakona, obavlja poslove upravljanja u skladu sa ograničenjem propisanim članom 12. zakona i dužan je da izveštava u skladu sa članom 13. zakona.

Uz zahtev za sticanje statusa socijalnog preduzetništva, preduzetnik podnosi izjavu sačinjenu u skladu sa članom 8. stav 1. tačka 1. zakona; privredni subjekat dostavlja osnivački akt, statut, odnosno drugi opšti akt sačinjen u skladu sa članom 8. stav 1. tačka 2. zakona; a subjekt civilnog sektora dostavlja statut ili drugi opšti akt sačinjen u skladu sa članom 8. stav 1. tačka 3. zakona. Subjekt socijalnog preduzetništva sačinjava izveštaj o ostvarivanju svoje društvene uloge za period od dve godine, u skladu sa zakonom. Ovaj izveštaj sadrži osnovne podatke o ispunjenosti uslova za obavljanje delatnosti u statusu socijalnog preduzetništva propisanih zakonom, poslovanju i delatnosti koje se obavljaju u skladu sa članom 7. zakona, raspodeli dobiti u skladu sa članom 11. zakona i upravljanju subjektom socijalnog preduzetništva u skladu sa članom 12. zakona.

Kada je reč o regulatornom okviru, mišljenja društvenih preduzetnika su podeljena. Postoji stav da Zakon o socijalnom preduzetništvu nije podsticajan i da je neadekvatan, jer je nedovršen, uprkos dugom čekanju na njegovo usvajanje. Sa druge strane, prisutan je i stav da je Zakon dobar jer obuhvata širi koncept društvenog preduzeća, uključuje i društvenu i ekološku dimenziju i pruža smernice o tome šta je potrebno ispuniti da bi jedno preduzeće bilo priznato kao društveno. Saglasnost postoji u tome da su potrebni dodatni naponi u njegovoj implementaciji i promociji. Iako je socijalno preduzetništvo u nadležnosti Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, pojedini smatraju da bi bilo primerenije da ono bude u nadležnosti Ministarstva privrede.

5. Strukture podrške i ključni akteri u ekosistemu društvenih inovacija

Društvene inovacije u Srbiji dobijaju na zamahu, kroz podršku od strane mreže nevladinih organizacija (NVO), javnih institucija, inicijativa privatnog sektora i međunarodnih organizacija. Međutim, dok različiti akteri doprinose ekosistemu, saradnja i koordinacija ostaju ključni izazovi.

Snažan ekosistem društvenih inovacija zahteva aktivno učešće više sektora, od kojih svaki igra posebnu ulogu u podsticanju saradnje, mobilizaciji resursa i održivom uticaju. Generalno u Srbiji, ključni akteri uključuju nevladine organizacije (NVO), socijalna preduzeća, javne institucije i aktere iz privatnog sektora. Razumevanje njihovih uloga i međusobne povezanosti je od suštinskog značaja za unapređenje ekosistema socijalnih inovacija i rešavanje gorućih društvenih izazova.

Nevladine organizacije (NVO) i socijalna preduzeća su ključni u pokretanju socijalnih inovacija. Ove organizacije često rade u sektorima u kojima su javne usluge ograničene ili nedovoljne, kao što su obrazovanje, zapošljavanje, održivost životne sredine i socijalna uključenost. Nevladine organizacije ne samo da pružaju direktne usluge ugroženom stanovništvu, već se i zalažu za promene politike i veću svest javnosti. Podsticanje angažovanja zajednice i participativnih pristupa, NVO doprinose dizajniranju inovativnih rešenja prilagođenih lokalnim potrebama. Socijalna preduzeća, s druge strane, kombinuju poslovne modele sa društvenim misijama, generišući održive tokove prihoda dok se bave pitanjima kao što su nezaposlenost, siromaštvo i degradacija životne sredine. Ovi entiteti često nastaju iz inicijativa na lokalnom nivou, pokazujući važnost lokalnog znanja i rešenja koja su pokrenuta u zajednici u ekosistemu društvenih inovacija.

Javne institucije i vladina tela igraju centralnu ulogu u stvaranju ambijenta za društvene inovacije kroz kreiranje politike, finansijsku podršku i regulatorne okvire. Nacionalna i pokrajinska vlada preduzele su korake da podstaknu društvene inovacije, iako su politike i finansijski mehanizmi još uvek u razvoju. Ministarstvo privrede je ključno u podršci malim i srednjim preduzećima (MSP) i startup-ovima, uključujući i ona koja su fokusirana na socijalno preduzetništvo. Kroz različite programe, Ministarstvo obezbeđuje pristup finansijskim sredstvima, uslugama razvoja poslovanja i podsticajima koji podstiču inovativna rešenja za društvene izazove.

Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja nadgleda programe koji imaju za cilj socijalno uključivanje i zapošljavanje, posebno usmerene na marginalizovane grupe kao što su osobe sa invaliditetom, dugotrajno nezaposleni i manjinske zajednice. Sprovedenjem aktivnih

politika tržišta rada i podržavanjem programa stručnog osposobljavanja, Ministarstvo unapređuje zapošljivost ugroženog stanovništva, doprinoseći širim ciljevima društvenih inovacija.

Razvojna agencija Srbije (RAS) takođe igra ključnu ulogu u okruženju socijalnih inovacija. RAS se fokusira na promovisanje poslovnih inovacija kroz programe obuke, mogućnosti mentorstva i finansijsku pomoć. Podsticanjem preduzetništva i povećanjem konkurentnosti srpskih preduzeća, RAS indirektno podržava socijalna preduzeća koja integrišu inovacije u svoje poslovne modele kako bi postigla pozitivne društvene rezultate.

Angažovanje privatnog sektora se sve više prepoznaje kao vitalno za uspeh inicijativa socijalnih inovacija. Kompanije u prekograničnom regionu počinju da istražuju korporativnu društvenu odgovornost (CSR) izvan tradicionalne filantropije, usklađujući svoje osnovne poslovne strategije sa društvenim i ekološkim ciljevima. Partnerstva između privatnih kompanija i socijalnih preduzeća mogu dovesti do inovativnih rešenja koja su od koristi i preduzećima i društvu. Na primer, saradnje koje se bave održivošću lanca snabdevanja, inkluzivnim praksama zapošljavanja ili projektima razvoja zajednice ilustruju kako akteri iz privatnog sektora mogu značajno doprineti ekosistemu društvenih inovacija.

Pored ovih primarnih zainteresovanih strana, akademske institucije i istraživačke organizacije postaju sve više uključene u društvene inovacije. Univerziteti sprovode istraživanja o društvenim izazovima, razvijaju nove tehnologije i nude obrazovne programe koji neguju buduće društvene inovatore. Saradnja između akademske zajednice, industrije i civilnog društva je od suštinskog značaja za prevođenje istraživanja u praktična rešenja sa uticajem u stvarnom svetu.

Međunarodne organizacije i razvojne agencije takođe igraju ulogu podrške obezbeđujući finansijska sredstva, tehničku ekspertizu i platforme za razmenu znanja. Partnerstva sa entitetima kao što su Evropska unija, Program Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP) i drugi međunarodni donatori omogućavaju srpskim zainteresovanim stranama da usklade svoje napore sa najboljim svetskim praksama i pristupe širim mrežama podrške.

Holističko mapiranje zainteresovanih strana otkriva međusobnu povezanost različitih aktera unutar ekosistema društvenih inovacija u Srbiji. Efikasna saradnja između nevladinih organizacija, javnih institucija, privatnih kompanija i akademske zajednice je ključna za rešavanje složenih društvenih pitanja. Međutim, ostaje nekoliko izazova, uključujući fragmentirane kanale

komunikacije, ograničena međusektorska partnerstva i nedostatke u koherentnosti politike. Da bi se prevazišle ove barijere, neophodno je negovanje platformi sa više zainteresovanih strana koje podstiču dijalog, deljenje resursa i zajedničko rešavanje problema.

Jačanje ekosistema zahteva koordinisane napore da se poboljša izgradnja kapaciteta, poboljša pristup finansiranju i promoviše kultura inovacija. Vladine inicijative treba da se fokusiraju na stvaranje jasnih regulatornih okvira koji podržavaju socijalna preduzeća, dok se privatni sektor može podstaći da investira u projekte socijalne inovacije. Nevladine organizacije i socijalna preduzeća, zauzvrat, treba da se aktivno angažuju sa drugim zainteresovanim stranama kako bi iskoristili resurse i proširili svoj uticaj.

Privatni sektor je sve više angažovan u društvenim inovacijama, posebno kroz inicijative korporativne društvene odgovornosti (CSR), uticaj ulaganja i akceleratora pokretanja. Kompanije prepoznaju važnost doprinosa društvu dok usklađuju svoje poslovne strategije sa ciljevima održivog razvoja. Ovi napori ne samo da se bave društvenim i ekološkim izazovima, već i podstiču dugoročni rast poslovanja i otpornost zajednice.

U Srbiji (srpski prekogranični region) nekoliko vodećih kompanija je preduzelo značajne korake u ovom pravcu. Delhaize Serbia, kroz Maksijev program socijalnog preduzetništva, podržava društvena preduzeća u sektoru hrane i poljoprivrede, pružajući mogućnosti lokalnim proizvođačima i preduzetnicima da napreduju. Delta Holding i NIS aktivno ulažu u projekte društvene i ekološke održivosti, jačajući svoju posvećenost odgovornim poslovnim praksama koje su od koristi i društvu i životnoj sredini.

Tehnologija takođe igra značajnu ulogu u pokretanju društvenih inovacija. ICT Hub se fokusira na rešenja zasnovana na tehnologiji, nudeći podršku startupovima koji imaju za cilj da reše značajna društvena pitanja kroz inovativne pristupe. Podsticanjem ekosistema saradnje za preduzetnike, ove inicijative pokazuju ključnu ulogu privatnog sektora u unapređenju društvenih promena i promovisanju inkluzivnog ekonomskog rasta.

Saradnja između javnog sektora, privatnih preduzeća i organizacija civilnog društva igra ključnu ulogu u rešavanju složenih društvenih, ekonomskih i ekoloških izazova. Iako takva saradnja stalno raste, fragmentacija između sektora i dalje predstavlja prepreke za postizanje kohezivnih i uticajnih rešenja. Efikasna partnerstva zahtevaju ne samo usklađene ciljeve već i mehanizme koji neguju

dugoročnu saradnju, transparentnost i međusobno poverenje. Uprkos ovim izazovima, nekoliko značajnih inicijativa pokazuje potencijal zajedničkih napora u pokretanju održivog razvoja i socijalnih inovacija.

Jedan od ključnih primera je Forum socijalnih inovacija (FSI), koji okuplja nevladine organizacije (NVO), preduzeća i kreatore politike kako bi stvorili okvir podrške za socijalna preduzeća. FSI olakšava razmenu znanja, zagovaranje politike i inicijative za izgradnju kapaciteta koje imaju za cilj jačanje socijalne ekonomije. Ujedinjujući različite zainteresovane strane, forum pomaže u usklađivanju nacionalnih politika sa potrebama socijalnih preduzetnika, promovisući inovativna rešenja za hitna pitanja zajednice. Ova saradnja takođe podstiče razvoj tržišno zasnovanih pristupa koji istovremeno stvaraju društveni uticaj i finansijsku održivost. Aktivnosti FSI-a odražavaju širi trend, gde međusektorski savezi postaju sastavni dio podsticanja inkluzivnog ekonomskog rasta i rešavanja društvenih nejednakosti.

Međunarodne organizacije su takođe odigrale značajnu ulogu u promovisanju međusektorske saradnje. GIZ (Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit) i Program Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP) su značajni primeri. Ove organizacije su omogućile brojne programe koji okupljaju vladine institucije, kompanije iz privatnog sektora i organizacije civilnog društva u borbi protiv društvenih i ekoloških izazova. Na primer, GIZ-ovi projekti se često fokusiraju na razvoj radne snage, energetske efikasnost i zaštitu životne sredine, dok inicijative UNDP-a naglašavaju smanjenje siromaštva, rodnu ravnopravnost i održivi ekonomski razvoj. Ovi programi ne samo da pružaju tehničku ekspertizu i finansijsku podršku, već i stvaraju platforme za dijalog i zajedničko delovanje među zainteresovanim stranama. Koristeći najbolju međunarodnu praksu i podstičući lokalno vlasništvo, GIZ i UNDP pomažu u poboljšanju efikasnosti i održivosti razvojnih intervencija u Srbiji.

Još jedna istaknuta inicijativa koja podstiče prekograničnu i međusektorsku saradnju je Program prekogranične saradnje (CBC) Hrvatska-Srbija, podržan od strane Interreg okvira Evropske unije. Ovaj program ima za cilj jačanje saradnje između srpskih i hrvatskih institucija u različitim oblastima, uključujući društvene inovacije, očuvanje kulturnog nasleđa i preduzetništvo. Projekti prekogranične saradnje podstiču zajedničke inicijative koje se bave zajedničkim izazovima sa kojima se suočavaju pogranične zajednice, kao što su ekonomski dispariteti, nezaposlenost mladih i degradacija životne sredine. Olakšavanjem razmene znanja i resursa, ovi projekti unapređuju

regionalnu integraciju i doprinose razvoju otpornih lokalnih ekonomija. Slično tome, preduzetničke inicijative pružaju podršku malim i srednjim preduzećima (MSP), omogućavajući im pristup novim tržištima i poboljšanje konkurentnosti.

Zapošljavanje i integracija radne snage ostaju ključni prioriteti u međusektorskoj saradnji. Nacionalna služba za zapošljavanje (NSZ) u Srbiji je razvila partnerstvo sa privatnim kompanijama kroz različite programe korporativne društvene odgovornosti (CSR). Ova partnerstva imaju za cilj da podrže ugrožene grupe, uključujući mlade, osobe sa invaliditetom i dugotrajno nezaposlene pojedince, pružanjem obuke, mentorstva i mogućnosti zapošljavanja. Bliskom saradnjom sa privatnim sektorom, NSZ obezbeđuje da inicijative za zapošljavanje budu usklađene sa zahtevima tržišta rada, povećavajući verovatnoću održivog zapošljavanja. CSR programi, u ovom kontekstu, prevazilaze filantropske aktivnosti i fokusiraju se na stvaranje inkluzivnih radnih mesta koja vrednuju različitost i promovišu jednake mogućnosti. Kompanije uključene u ova partnerstva imaju koristi od proširenog fonda talenata i poboljšane korporativne reputacije, dok pojedinci dobijaju pristup značajnom zapošljavanju i razvoju veština.

Uprkos napretku postignutom kroz ove inicijative, nekoliko izazova i dalje ometa pun potencijal međusektorske i međunarodne saradnje. Fragmentacija napora, nedostatak koordinisanih strategija i ograničena komunikacija među zainteresovanim stranama često rezultiraju dupliranjem inicijativa ili prazninama u pružanju usluga. Za rešavanje ovih pitanja neophodno je ojačati mehanizme koordinacije, povećati transparentnost i promovirati kontinuirani dijalog između svih uključenih strana. Uspostavljanje zajedničkih akcionih planova i zajedničkih okvira odgovornosti može pomoći da se osigura da su zajednički naponi usklađeni sa nacionalnim razvojnim prioritetima i potrebama zajednice. Ulaganje u izgradnju kapaciteta za sve zainteresovane strane – posebno na lokalnom nivou – može poboljšati njihovu sposobnost da se angažuju u efektivnim partnerstvima i značajno doprinesu kolektivnim ciljevima.

Gledajući unapred, negovanje kulture saradnje zahteva ne samo institucionalnu podršku već i promenu načina razmišljanja u svim sektorima. Javne institucije moraju prepoznati vrednost inovacija u privatnom sektoru i znanja civilnog društva, dok bi preduzeća trebalo da vide saradnju kao stratešku priliku za dugoročni rast, a ne kao kratkoročnu obavezu. Međunarodne organizacije mogu da igraju vitalnu ulogu u omogućavanju ovih partnerstava tako što će obezbediti neutralne platforme za dijalog, nudeći tehničku pomoć i razmenu najboljih svetskih praksi. Pored toga,

uključivanje digitalnih tehnologija i pristupa zasnovanih na podacima može poboljšati efikasnost i uticaj inicijativa za saradnju, omogućavajući praćenje u realnom vremenu i prilagodljivo upravljanje.

Uprkos rastućem broju partnerstava između javnog sektora, privatnih kompanija, organizacija civilnog društva i međunarodnih institucija, nekoliko barijera i dalje ometa efektivnu međusektorsku saradnju. Ovi izazovi ograničavaju potencijalni uticaj zajedničkih inicijativa, smanjuju efikasnost i usporavaju napredak ka postizanju ciljeva održivog razvoja. Rešavanje ovih prepreka je od suštinskog značaja za stvaranje kohezivnijeg okruženja koje podržava društvene inovacije i preduzetništvo.

Jedna od najznačajnijih prepreka je nepostojanje jedinstvene politike socijalnih inovacija. Trenutno ne postoji sveobuhvatan strateški okvir koji jasno definiše i podržava poslovanje socijalnih preduzeća. Ovaj regulatorni jaz stvara neizvesnost za organizacije koje žele da se etabliraju u sektoru socijalne ekonomije. Bez jasnog pravnog priznanja, socijalna preduzeća se često suočavaju sa poteškoćama u pristupu finansiranju, poreskim olakšicama i mogućnostima javnih nabavki. Odsustvo standardizovanih smernica takođe dovodi do nedoslednosti u načinu na koji se socijalna preduzeća tretiraju u različitim regionima, što dodatno komplikuje njihovo poslovanje. Razvoj kohezivnog okvira politike ne samo da bi pružio pravnu jasnoću, već bi i podstakao više organizacija da se angažuju u društveno vođenim poslovnim aktivnostima.

Drugi veliki izazov je ograničen angažman privatnog sektora u inicijativama za socijalne inovacije. Iako su neke kompanije prihvatile korporativnu društvenu odgovornost (CSR) i utiču na ulaganje, mnoge i dalje doživljavaju društvene inovacije kao oblik dobrotvornih akcija, a ne kao stratešku investiciju. Ovakva percepcija sprečava preduzeća da u potpunosti istraže ekonomske koristi društveno odgovornih aktivnosti, kao što su poboljšana reputacija brenda, povećana lojalnost kupaca i pristup novim tržištima. Bez jasnog razumevanja kako društvene inovacije mogu da budu u skladu sa njihovim osnovnim poslovnim ciljevima, mnoge kompanije oklevaju da dodele značajne resurse za projekte saradnje. Podizanje svesti o poslovnom slučaju za društvene inovacije i pokazivanje uspešnih primera učešća privatnog sektora može pomoći da se promeni ovaj način razmišljanja i poveća učešće preduzeća u međusektorskim partnerstvima.

Birokratske prepreke predstavljaju još jednu značajnu prepreku efikasnoj saradnji. Složene administrativne procedure, dugotrajni procesi odobravanja i rigidni regulatorni zahtevi često

usporavaju formiranje partnerstava i sprovođenje zajedničkih inicijativa. Na primer, organizacije koje traže javno finansiranje ili grantove često se susreću sa složenim procesima prijavljivanja koji zahtevaju obimnu dokumentaciju i produžene periode čekanja na odobrenje. Ovi birokratski izazovi mogu obeshrabriti potencijalne partnere, posebno manje organizacije i startapove sa ograničenim resursima, od angažovanja u projektima saradnje. Pojednostavljivanje procedura, pojednostavljivanje aplikacija za grantove i pružanje jasnih smernica za formiranje partnerstva mogu pomoći da se smanje ove prepreke i da međusektorska saradnja bude pristupačnija.

Na kraju, niska svest i ograničene mogućnosti umrežavanja ometaju sposobnost preduzetnika, nevladinih organizacija i drugih zainteresovanih strana da se povežu sa potencijalnim strateškim partnerima. Mnoge organizacije, posebno one u ruralnim područjima ili sa ograničenim pristupom informacijama, nisu svesne dostupnih mogućnosti saradnje, izvora finansiranja i programa za izgradnju kapaciteta. Nedostatak formalnih platformi za umrežavanje i razmenu znanja dodatno pogoršava ovo pitanje, što otežava zainteresovanim stranama da pronađu odgovarajuće partnere i podeli najbolje prakse. Stvaranje redovnih foruma, radionica i digitalnih platformi posvećenih negovanju veza između sektora može značajno poboljšati stope saradnje. Olakšavanjem dijaloga i promovisanjem svesti, ove inicijative mogu pomoći da se premosti jaz između izolovanih napora i stvori kohezivniji ekosistem za društvene inovacije.

Iako je postignut napredak u promovisanju međusektorske saradnje u prekograničnom regionu, rešavanje postojećih prepreka je ključno za povećanje efikasnosti i održivosti ovih napora. Uspostavljanje jedinstvenog pravnog okvira za socijalna preduzeća, podsticanje većeg angažovanja privatnog sektora, smanjenje birokratskih prepreka i poboljšanje svesti i mogućnosti umrežavanja su suštinski koraci ka negovanju jačih partnerstava. Prevazilaženjem ovih izazova, Srbija može da otključa puni potencijal inicijativa za saradnju, podstičući inkluzivniji ekonomski rast, društveni razvoj i dugoročnu otpornost.

6. Pristup finansiranju i investicijama za društvene inovacije

Zakon o socijalnom preduzetništvu, navodi da Republika Srbija, autonomna pokrajina i jedinice lokalne samouprave podržavaju osnivanje i rad subjekata socijalnog preduzetništva kroz sprovođenje mera javne politike planiranih u skladu sa zakonom kojim se uređuje sistem planiranja. Podrška biće obezbeđena sprovođenjem mera i aktivnosti u cilju podrške zapošljavanju i unapređenju poslovanja subjekata socijalnog preduzetništva, definisanih dokumentima javnih politika i akcionim planovima zapošljavanja koji se donose na republičkom i lokalnom nivou. To uključuje finansiranje projekata iz oblasti socijalnog preduzetništva, edukaciju i promociju socijalnog preduzetništva, razvoj finansijskih instrumenata za subjekte socijalnog preduzetništva i preduzimanje drugih mera i aktivnosti podrške. Sredstva za podsticanje razvoja socijalnog preduzetništva i podršku radnoj integraciji pripadnika socijalno ugroženih grupa obezbeđuju se iz različitih izvora: sredstava iz budžeta Republike Srbije namenjenih finansiranju socijalnog preduzetništva, socijalne zaštite, mera aktivne politike zapošljavanja i profesionalne rehabilitacije i zapošljavanja osoba sa invaliditetom koje sprovodi organizacija nadležna za zapošljavanje; sredstva utvrđena budžetom autonomne pokrajine i jedinica lokalne samouprave; pokloni i donacije; i drugih izvora u skladu sa zakonom. Ova sredstva se mogu dodeliti subjektu socijalnog preduzetništva pod uslovom da subjekt posluje najmanje godinu dana. Vlada, na predlog ministarstva nadležnog za poslove zapošljavanja, bliže uređuje način raspodele sredstava, kao i uslove, kriterijume i postupke za ostvarivanje prava na dobijanje sredstava za podsticanje razvoja socijalnog preduzetništva.

Ne postoji lokalni konkurs za finansiranje iz javnih fondova koji posebno ciljaju socijalna preduzeća na teritoriji lokalnih opština u prekograničnom regionu Srbije, ali konkretni Konkursi iz nadležnosti gradskih uprava za socijalnu i dečiju zaštitu podržavaju srodne aktivnosti kao što su:

- programi udruženja građana koje sprovode udruženja slepih, slabovidih i gluvih lica, osoba obolelih od paraplegije, distrofije, cerebralne i dečje paralize i multiple skleroze, mentalno nedovoljno razvijenih lica, osoba sa autizmom i Daunovim sindromom, invalida rada i rada, vojnih invalida, vojnih invalida i ratnih vojnih invalida mirnodopskih vojnih invalida, radi obezbeđivanja kontinuiranog rada ovih udruženja za zadovoljenje potreba svojih članova;

- programi svakodnevne podrške u zajednici u cilju poboljšanja položaja osoba sa invaliditetom, osoba obolelih od retkih i teških hroničnih bolesti i članova njihovih porodica, starijih, lečenih zavisnika, lica lečenih od psihoze i osoba obolelih od HIV-a, kao i svih drugih socijalno ugroženih grupa;
- programi podrške samostalnom životu u društvu osoba sa invaliditetom
- programi podrške porodicama sa decom koji unapređuju kapacitete porodice i obezbeđuju uslove da deca redovno pohađaju školu, zaštita dece od zlostavljanja, zanemarivanja i trgovine ljudima;
- savetodavno-terapijski, socijalno-edukativni i rehabilitaciono-terapijski programi podrške radi poboljšanja kvaliteta života ili ublažavanja nepovoljnih životnih prilika različitih socijalno ugroženih grupa ili pojedinaca i programa zaštite i unapređenja položaja svih drugih socijalno ugroženih grupa i pojedinaca u skladu sa Zakonom.

Na primer, za ovaj Konkurs u najvećem gradu prekograničnog regiona (Grad Novi Sad) opredeljeno je 22.750.000 dinara.

Na pokrajinskom nivou, Pokrajinski sekretarijat za privredu i turizam raspisuje konkurs za dodelu bespovratnih sredstava privrednim subjektima za doprinos razvoju društvene ekonomije AP Vojvodine. Za podršku socijalnom preduzetništvu, odnosno privrednim subjektima koji zapošljavaju lica kojima je potrebna pomoć i podrška za prevazilaženje socijalnih, materijalnih i životnih teškoća ili koji posluju radi ostvarivanja socijalne, ekonomske i radne inkluzije, opredeljeno je 10 miliona dinara. Pravo učešća na konkursu imaju pravna lica registrovana za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom, sa sedištem ili filijalom na teritoriji AP Vojvodine, uz dozvolu za rad nadležnog ministarstva za poslove zapošljavanja, upisana u odgovarajući registar Agencije za privredne registre, zatim društvene zadruge Autonomne pokrajine Vojvodine, kao i Društvene zadruge Autonomne pokrajine Vojvodine. subjekti koji su stekli status socijalnog preduzetništva.

Ministarstvo privrede, u saradnji sa Razvojnoum agencijom Srbije i uz podršku projekta „Srbija i EU—oprema za privredu“ koji finansira Evropska unija, dodelilo je grantove mikro i malim preduzećima, preduzetnicima i zadrugama.

Prema izvorima o javnom finansiranju na nacionalnom nivou, situacija je slična. Socijalno preduzetništvo još nije operativno prepoznato (u smislu da postoje konkretni akcioni planovi, mere i aktivnosti); stoga, javno finansiranje nije dostupno. Pokrajinska i republička resorna ministarstva daju bespovratnu podršku organizacijama civilnog društva koje se bave temama koje su tradicionalno od interesa za socijalna preduzeća – poput Ministarstva turizma, Ministarstva za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog ili Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja. Ovi konkursi nisu usmereni na socijalna preduzeća sama po sebi, ali su oblasti politike, teme i očekivani uticaj u velikoj meri u skladu sa socijalnom ekonomijom.

Komponenta Zapošljavanje i socijalne inovacije Evropskog socijalnog fonda Plus je glavni program EU u oblasti rada, zapošljavanja i socijalne politike, koji je otvoren i za zemlje kandidate za članstvo u EU.

Program zadržava fokus na društvenom eksperimentisanju, podršci mobilnosti radne snage i nefinansijskim instrumentima povezanim sa bivšom osovinom mikrofinansiranja i socijalnog preduzetništva i fokusira se na sledeće oblasti: 1) zapošljavanje i veštine, 2) tržište rada i mobilnost radne snage, 3) socijalna zaštita i aktivna inkluzija i 4) uslovi rada. Kao takav, predstavlja nastavak programa zapošljavanja i socijalnih inovacija (EaSI) koji je trajao od 2014. do 2020. godine.

Ovo omogućava svim zainteresovanim akterima iz naše zemlje, koji ispunjavaju uslove propisane konkretnim otvorenim pozivom Evropske komisije, da konkurišu za grantove podnošenjem predloga projekata.

Memorandum o razumevanju između Evropske unije, s jedne strane, i Republike Srbije, s druge strane, o učešću Republike Srbije u komponenti zapošljavanja i socijalnih inovacija („EaSI“) Evropskog socijalnog fonda Plus („ESF+“), potpisan je 19. oktobra 2022. godine u Beogradu, a 16. novembra 2022. godine potvrđen je Zakonom u Bru2. u Narodnoj skupštini Republike Srbije, čime su okončane interne procedure za stupanje na snagu, o čemu su stranke obaveštene službenim putem.

Jedan od primera takve podrške je projekat „Podrška Evropske unije socijalnom stanovanju i aktivnoj inkluziji“. Projekat realizuje UNOPS i u partnerstvu sa Ministarstvom građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture, Ministarstvom za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, Ministarstvom za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog i Ministarstvom za zaštitu životne

sredine pruža finansijsku podršku organizacijama civilne zajednice Evropske zajednice u institucijama civilne zajednice. Slično, Fond za razvoj Republike Srbije i druge slične institucije za ekonomski razvoj pružaju finansijsku podršku različitim vrstama poslovanja, međutim, ne prepoznaju društvene aspekte svog rada, a samim tim i socijalna preduzeća kao svoje klijente.

Dok zakonodavni okvir Srbije priznaje važnost socijalnog preduzetništva, praktična podrška finansiranju značajno varira na različitim nivoima vlasti. Pokrajinski nivo (koje se nalazi prekogranično područje) pokazuje obećavajuće inicijative, ali nacionalne i lokalne vlade moraju uspostaviti direktnije i operativno priznate kanale finansiranja. Jačanje koordinacije na više nivoa i povećanje namenske finansijske podrške mogu poboljšati rast i održivost socijalnog preduzetništva u Srbiji, podstičući na kraju veću socijalnu uključenost i ekonomsku otpornost.

Postoje ograničene mogućnosti za socijalna preduzeća da dobiju privatne investicije, pošto je malo primera finansijskih institucija koje pružaju određene finansijske proizvode za socijalne preduzetnike. Kroz svoj program „Korak po korak“, ERSTE banka obezbeđuje kredite koji svojim klijentima (startupovima, društvenim preduzećima i OCD) pomažu da započnu i razviju mala preduzeća, povećaju zapošljivost i doprinesu razvoju lokalne zajednice od 2017. Program nudi prilagođene bankarske usluge, finansijsku edukaciju i mentorsku podršku.

UniCredit Banka je u poslednjoj deceniji obezbedila različite programe, uključujući kredite i grantove za socijalna preduzeća. Planira da pokrene program Social Impact Banking, koji bi obuhvatao finansiranje, razmenu stručnosti i umrežavanje.

Smart Kolektiv je pokrenuo Smart Impact fond 2019. godine uz podršku EFSE Entrepreneurship Academi i EVPA (European Venture Philanthropy Association) i Projekat unapređenja okvira Giving Framework, koji finansira USAID, a sprovodi Koalicija za filantropiju koju vodi Fondacija Ana i Vlade Divac. Takođe, postoje slučajevi kada određena kompanija podržava socijalno preduzeće

Na nacionalnom nivou, nekoliko organizacija – OCD i fondacija – daju grantove socijalnim preduzećima. Ove grantove ili donacije obično prati tehnička podrška – mentorstvo, obuka i druga izgradnja kapaciteta.

Takođe, različiti programi podrške civilnom društvu nude mogućnosti OCD, koje deluju kao socijalna preduzeća, da dobiju sredstva (kroz grantove) za svoje poslovanje ili razvoj poslovanja.

Ovi programi uključuju različite programe koje finansira EU ili bilateralne programe koje sprovode nacionalni partneri, kao što su SDC, USAID i programi drugih razvojnih agencija. U Srbiji ne postoje crowdfunding platforme posvećene isključivo socijalnom preduzetništvu. Međutim, socijalna preduzeća mogu prikupljati sredstva putem različitih platformi.

7. Primeri dobre prakse

DES doo

„DES“ d.o.o., Novi Sad je preduzeće za profesionalnu rehabilitaciju, osposobljavanje za rad i zapošljavanje invalida i lica oštećenog sluha, sa statusom preduzeća od posebnog društvenog interesa.

Osnovan je 1948. godine, sa ciljem da na što organizovaniji način pruži pomoć u rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa oštećenim sluhom, da razvija aktivnosti prilagođene invalidima i invalidima sa najizraženijim preostalim sposobnostima, kako bi rehabilitovani imali koristi ne samo sebi već i zajednici. Od svog osnivanja do danas, "DES" programira rehabilitaciju i obuku za praktičan rad invalida i osoba sa oštećenim sluhom, zatim edukaciju i obuku, prekvalifikaciju i dokvalifikaciju do specijalizacije u pogledu proizvodne ili uslužne orijentacije.

„DES“ d.o.o., Novi Sad, uprkos teškim vremenima u svom poslovanju, konstantno radi na unapređenju i unapređenju radnih procesa i tehnologija, i intenzivno pristupa socijalizaciji u proizvodnji – podeli rada, praktičnoj obuci invalida i invalida sluha, osmišljavanju odgovarajućih kadrovskih rešenja.

Stalno se radi na prilagođavanju i organizovanju proizvodnje, a odnosi sa brojnim partnerima se uspešno razvijaju. Proizvodno - uslužna orijentacija i razvoj u celini prilagođeni su domaćem i inostranom tržištu. Dosadašnju praksu i razvojnu orijentaciju "DES-a" karakteriše visok nivo produktivnosti i posvećenosti radu svih zaposlenih.

Danas ova kompanija uživa ugled u poslovnom svetu, posebno među partnerima sa kojima uspešno sarađuje više od 40 godina. Jedna je od najstarijih i najuspešnijih kompanija u grupi čiji proizvodi i usluge nose oznaku „DES“. Oko polovine njih su osobe sa invaliditetom.

Ciljevi i pravci razvoja su intenzivno usavršavanje, racionalizacija i specijalizacija u poslovanju, pri čemu se posebna pažnja posvećuje uvođenju novih tehnologija u preradi i preradi metala, preradi i preradi drveta i limenih materijala, kao i novih tehnologija u štampi i tekstilnim proizvodima. Korektnost u poslovanju stečena dugogodišnjim radom dostojnim imena i ugleda „DES-a“ se neguje i podiže na viši nivo.

MANVER doo

MANVER doo posluje kao socijalno preduzeće sa fokusom na zapošljavanje marginalizovanih grupa, posebno osoba sa invaliditetom. Svojim poslovnim aktivnostima MANVER doo pruža mogućnosti zapošljavanja i stručne obuke, osnažujući pojedince da ostvare finansijsku nezavisnost i poboljšan kvalitet života. Posvećenost preduzeća društvenoj odgovornosti poboljšava koheziju zajednice i podržava integraciju ugroženog stanovništva u radnu snagu.

KS Safety shoes

KS Safety Shoes je kompanija specijalizovana za proizvodnju zaštitne obuće. Iako su specifični detalji o statusu socijalnog preduzeća ograničeni, poslovanje kompanije doprinosi lokalnom zapošljavanju i ekonomskom razvoju. Proizvodnjom zaštitne obuće, KS Safety Shoes igra ulogu u obezbeđivanju bezbednosti na radnom mestu u različitim industrijama, indirektno podržavajući dobrobit radnika i promovišući standarde zdravlja na radu.

INVAL-STAT doo

INVAL-STAT doo je prepoznato kao socijalno preduzeće koje pruža mogućnosti zapošljavanja osobama sa invaliditetom. Organizacija se fokusira na stvaranje pristupačnog radnog okruženja gde pojedinci mogu da razviju svoje veštine i aktivno učestvuju na tržištu rada. Inicijative INVAL-STAT doo doprinose smanjenju stope nezaposlenosti osoba sa invaliditetom i olakšavaju njihovu socijalnu inkluziju.

DES SUNCE 021

DES SUNCE 021 je socijalno preduzeće posvećeno zapošljavanju i profesionalnoj rehabilitaciji osoba sa invaliditetom. Ponudom različitih usluga i proizvoda, organizacija stvara mogućnosti za zapošljavanje prilagođene mogućnostima svojih zaposlenih. Naponi DES SUNCE 021 ne samo da obezbeđuju finansijsku stabilnost za pojedince sa invaliditetom, već i promovišu njihovu integraciju u društvo, izazivajući stereotipe i podstičući inkluzivniju zajednicu.

BV-ZAVRŠNI RADOVI

BV-ZAVRŠNI RADOVI je preduzeće koje se bavi građevinskim i završnim radovima. Iako su konkretne informacije o njegovom društvenom uticaju oskudne, kompanije u ovom sektoru često

doprinese lokalnom ekonomskom razvoju otvaranjem radnih mesta i podržavanjem infrastrukturnih projekata.

8. Obrazovni putevi za društvene inovatore

Obrazovanje igra ključnu ulogu u podsticanju društvenih inovacija, opremajući pojedince znanjem, veštinama i načinom razmišljanja neophodnim za razvoj i implementaciju inovativnih rešenja za društvene izazove. U prekograničnom regionu Srbije, obrazovne mogućnosti za društvene inovacije se pojavljuju na različitim nivoima, uključujući institucije visokog obrazovanja, programe stručnog usavršavanja i inicijative za neformalno obrazovanje. Međutim, i dalje postoje primetne praznine u sistemu koje ograničavaju puni potencijal razvoja društvenih inovacija.

Univerziteti su postepeno integrisali društvene inovacije, preduzetništvo i održivost u svoje nastavne planove i programe, odražavajući rastući značaj poslovnih modela zasnovanih na društvenom uticaju i interdisciplinarnog rešavanja problema. Neki ključni univerzitetski programi i mogućnosti stručnog usavršavanja uključuju:

Dve istaknute institucije koje vode ove napore su Univerzitet u Novom Sadu i Univerzitet Singidunum, od kojih su obe razvile specijalizovane nastavne planove i programe i inicijative usmerene na podsticanje preduzetništva i društvenih inovacija.

Univerzitet u Novom Sadu – Ekonomski fakultet integrisao je predmete vezane za preduzetništvo, DOP i inovacione ekosisteme u svoje master i doktorske studije. Ovi programi su dizajnirani da pruže studentima sveobuhvatno razumevanje o tome kako se preduzetničke aktivnosti ukrštaju sa društvenim i ekološkim odgovornostima. Nastavni plan i program se fokusira na opremanje budućih poslovnih lidera znanjem i veštinama neophodnim za razvoj održivih poslovnih modela koji se bave savremenim društvenim izazovima. Pored svoje akademske ponude, fakultet aktivno sarađuje sa projektima finansiranim od strane EU, koji igraju značajnu ulogu u unapređenju kvaliteta obrazovanja za društvene inovacije. Ova partnerstva ne samo da pružaju studentima pristup najnovijim istraživanjima, već i stvaraju mogućnosti za praktično angažovanje u međunarodnim inicijativama koje imaju za cilj promovisanje socijalnog preduzetništva širom Evrope.

U međuvremenu, Univerzitet Singidunum je razvio Program za inovacije i preduzetništvo koji vodi računa o rastućem interesovanju za digitalnu transformaciju i razvoj start-up-a. Kao privatni univerzitet, Singidunum stavlja naglasak na praktično učenje i primenu teorijskog znanja u

scenarijima iz stvarnog sveta. Njegovi kursevi o socijalnom preduzetništvu posebno su usmereni na pripremu studenata za pokretanje i upravljanje poduhvatima koji balansiraju ostvarivanje profita i društveni uticaj. Ključna komponenta programa je njegov pristup mogućnostima za mentorstvo, gde studenti dobijaju uputstva od iskusnih preduzetnika i profesionalaca iz industrije. Štaviše, univerzitet pruža puteve do različitih startup akceleratora, omogućavajući studentima da usavrše svoje poslovne ideje, dobiju finansiranje u ranoj fazi i razviju održive proizvode ili usluge koje se bave hitnim društvenim pitanjima.

Obe institucije naglašavaju važnost usklađivanja akademskog učenja sa praktičnim iskustvom. Uključujući mentorstvo, pristup akceleratorima i međunarodnu saradnju, ovi programi imaju za cilj da premoste jaz između teorijskog znanja i preduzetničkih veština potrebnih u savremenoj ekonomiji. Ovaj holistički pristup ne samo da priprema diplomce da postanu uspešni preduzetnici, već im uliva i osećaj odgovornosti prema stvaranju preduzeća koja pozitivno doprinose društvu. Kroz ovakve inicijative, srpski univerziteti igraju ključnu ulogu u negovanju nove generacije preduzetnika koji su opremljeni da pokreću i ekonomski rast i društveni napredak.

Rastući ekosistem Srbije za društvene inovacije i preduzetništvo podržan je raznim obrazovnim inicijativama i inicijativama za izgradnju kapaciteta. Ovi programi su dizajnirani da neguju kreativna rešenja za društvene izazove, unaprede veštine preduzetnika ambicioznih i promovišu saradnju među različitim zainteresovanim stranama. Značajne inicijative uključuju Startit centre, radionice Catalist Balkans i Akademiju socijalne ekonomije, od kojih svaka nudi jedinstvene mogućnosti za učenje i razvoj u oblasti socijalnog preduzetništva.

Upotpunjujući ove napore, Startit centri deluju u nekoliko većih gradova Srbije, uključujući Beograd, Novi Sad, Niš, Zrenjanin i Suboticu. Ovi centri za inovacije su posvećeni obezbeđivanju besplatnih obrazovnih resursa, posebno u oblasti kodiranja i preduzetništva. Njihovi programi su prilagođeni potrebama pojedinaca zainteresovanih za pokretanje socijalnih preduzeća ili unapređenje svojih digitalnih veština. Startit centri nude kampove za učenje kodiranja, kurseve preduzetništva i mogućnosti mentorstva, a sve to ima za cilj osnaživanje lokalnih zajednica i negovanje kulture inovacija. Čineći tehnološko obrazovanje dostupnim, ovi centri igraju ključnu ulogu u omogućavanju socijalnim preduzetnicima da razviju rešenja za društvena pitanja zasnovana na tehnologiji.

Catalist Balkans dalje doprinosi razvoju ekosistema socijalnog preduzetništva kroz svoje radionice filantropije i društvenog uticaja. Ove radionice su posebno dizajnirane za nevladine organizacije i socijalna preduzeća, fokusirajući se na osnovne veštine kao što su strategije prikupljanja sredstava, merenje uticaja i digitalni marketing. Učesnici stiču praktična znanja o tome kako da obezbede finansiranje, efikasno prenesu svoju misiju i procene rezultate svojih inicijativa. Unapređivanjem finansijske održivosti i vidljivosti društvenih preduzeća, Catalist Balkans pomaže ovim organizacijama da maksimiziraju svoj društveni uticaj.

Druga značajna obrazovna inicijativa je Akademija socijalne ekonomije, zajednički napor GIZ-a (Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit) i UNDP-a (Program Ujedinjenih nacija za razvoj). Akademija nudi sveobuhvatne programe obuke za socijalna preduzeća, lokalne samouprave i nevladine organizacije. Njegov nastavni plan i program pokriva širok spektar tema, uključujući javno-privatna partnerstva, finansijsku održivost i poslovno modeliranje prilagođeno socijalnim inovacijama. Osposobljavajući učesnike i teorijskim znanjem i praktičnim alatima, Akademija ima za cilj da ojača kapacitete organizacija za razvoj održivih rešenja za društvene i ekonomske izazove.

Zajedno, ove inicijative pokazuju posvećenost Srbije negovanju rastućeg ekosistema socijalnih inovacija. Pružajući dostupno obrazovanje, podstičući saradnju i podržavajući praktičnu primenu, oni osnažuju pojedince i organizacije da stvore značajne promene u svojim zajednicama.

Uspeh društvenih inovacija zavisi ne samo od kreativnosti i posvećenosti preduzetnika, već i od dostupnosti mentorstva, savetodavnih usluga i finansijskih sredstava. U Srbiji, nekoliko vladinih institucija, međunarodnih organizacija i aktera iz privatnog sektora pružaju podršku društvenim inovatorima. Međutim, prepreke za finansiranje, održivost i dugoročni uticaj i dalje postoje.

Uprkos značajnom napretku, u obrazovnom okviru Srbije za socijalne inovacije i dalje postoji nekoliko izazova. Ove prepreke ograničavaju punu integraciju socijalnog preduzetništva u akademsku sferu i ometaju razvoj održivog inovacionog ekosistema. Ključna pitanja uključuju ograničenu integraciju nastavnog plana i programa, nedovoljne mogućnosti praktičnog učenja, neadekvatnu podršku vlade, kulturne barijere i fragmentirane obrazovne inicijative.

Jedan od najznačajnijih izazova je ograničena integracija socijalnih inovacija u univerzitetske nastavne planove i programe. Iako neki univerziteti u Srbiji nude kurseve o socijalnom

preduzetništvu, oni su obično izborni, a ne osnovni predmeti ili kao deo predmeta koji izučavaju preduzetništvo, što ih čini manje dostupnim široj bazi studenata. Ova marginalizacija društvenih inovacija u okviru akademskih programa smanjuje izloženost studenata ovoj oblasti i njenim potencijalnim mogućnostima za karijeru. Interdisciplinarna saradnja između fakulteta – kao što su biznis, informacione tehnologije i društvene nauke – je minimalna. Takva međusektorska saradnja je od suštinskog značaja za podsticanje holističkog razumevanja i inovativnih pristupa rešavanju složenih društvenih izazova. Bez koordinisanih napora za premošćavanje ovih akademskih silosa, potencijal za sveobuhvatno obrazovanje u društvenim inovacijama ostaje nedovoljno iskorišćen.

Još jedna kritična praznina leži u nedostatku praktičnog učenja i praktičnog obrazovanja. Dok teorijsko znanje čini osnovu univerzitetskih programa, često postoji nepovezanost između nastave u učionici i primene u stvarnom svetu. Mogućnosti za praktično učenje kroz stažiranje, studije slučaja i projekte saradnje sa socijalnim preduzećima ili nevladinim organizacijama (NVO) su ograničene. Učenicima često nedostaje pristup osnovnim resursima kao što su inkubatori, akceleratori ili mehanizmi finansiranja koji bi im mogli omogućiti da razviju i testiraju inovativna rešenja društvenih problema. Ovaj jaz ne samo da umanjuje efikasnost postojećih programa, već i obeshrabrjuje studente da se aktivno angažuju u sektoru društvenih inovacija.

Dodatna ova pitanja je nedovoljna podrška vlade obrazovanju za društvene inovacije. Za razliku od programa nauke, tehnologije, inženjeringa i matematike (STEM) ili informacionih tehnologija (IT)—koji često imaju koristi od snažne političke podrške i finansijskih resursa—socijalne inovacije ostaju relativno nizak prioritet u nacionalnim obrazovnim politikama. Javni univerziteti se, posebno, suočavaju sa značajnim ograničenjima resursa, što čini izazovom razvoj i održavanje specijalizovanih programa u socijalnom preduzetništvu. Odsustvo ciljanog finansiranja i strateške podrške Vlade Srbije ograničava skalabilnost i održivost obrazovnih inicijativa koje imaju za cilj kultivisanje društveno svesnih preduzetnika.

9. Prilike za razvoj

Uprkos značajnim izazovima, ekosistem društvenih inovacija u Srbiji nudi brojne prilike za rast i napredak. Jedno od najperspektivnijih područja nalazi se u sektoru socijalnih usluga, posebno u vezi sa starenjem populacije. Demografske promene dovode do povećanja broja starijih osoba, što stvara hitnu potrebu za inovativnim uslugama u zajednici, alternativnim modelima nege i programima koji promovišu aktivno starenje. Ove oblasti nude značajan prostor za društvene inovacije, kombinujući društveni uticaj sa održivim poslovnim modelima.

Obrazovanje je još jedno ključno polje spremno za unapređenje. Inicijative koje uključuju marginalizovane grupe, razvijaju programe obrazovanja odraslih i smanjuju stopu napuštanja školovanja sve se više prepoznaju kao prioriteti. Integracija principa društvenih inovacija u obrazovni sadržaj, podsticanje interdisciplinarnog učenja i uspostavljanje jačih veza između obrazovanja i potreba tržišta rada mogu pokrenuti sistemske promene. Škole, univerziteti i stručne institucije imaju potencijal da postanu ključni akteri u razvoju nove generacije društveno odgovornih preduzetnika i inovatora.

Pravni i institucionalni okvir, iako još uvek u razvoju, takođe pruža prostor za intervenciju i unapređenje. Kontinuirano zagovaranje za jasniji i podržavajući pravni okvir za društvena preduzeća može otvoriti nove mogućnosti za širenje organizacija usmerenih na društveni uticaj. Inicijative usmerene na uspostavljanje posebnih fondova za društvene inovacije, podsticanje javno-privatnih partnerstava i ohrabrivanje opština da primenjuju društveno inovativna rešenja na lokalnom nivou dodatno bi ojačale ekosistem.

Međunarodna saradnja predstavlja još jednu značajnu priliku. Učešće Srbije u programima Evropske unije i saradnja sa evropskim mrežama mogu olakšati razmenu znanja, dobrih praksi i tehničke pomoći. Izloženost uspešnim modelima iz drugih zemalja može pomoći domaćim akterima da prilagode proverena rešenja lokalnim kontekstima, dok pristup evropskim fondovima može obezbediti ključnu finansijsku podršku za eksperimentalne i pilot inicijative. Ova međunarodna dimenzija takođe može pomoći Srbiji da se bolje uskladi sa širim evropskim strategijama i ciljevima društvenih inovacija.

Pored toga, rastuće interesovanje privatnog sektora za korporativnu društvenu odgovornost (CSR) pruža platformu za jačanje partnerstava između preduzeća, civilnog društva i javnih institucija. Podsticanjem društveno odgovornog investiranja i podržavanjem hibridnih poslovnih modela, privatne kompanije mogu značajno doprineti rešavanju društvenih izazova. Inicijative iz oblasti CSR koje prevazilaze klasičnu filantropiju i kreiraju zajedničku vrednost mogu poslužiti kao katalizatori za sistemske društvene inovacije.

Na kraju, kulturne promene, iako spore, počinju da preoblikuju stavove prema društvenim inovacijama i preduzetništvu. Sa rastućom javnom svešću i sve vidljivijim primerima uspeha, postoji potencijal za stvaranje podržavajuće društvene klime koja vrednuje kreativnost, solidarnost i proaktivno građanstvo. Promovisanje inspirativnih primera, afirmacija društvenih preduzetnika i uključivanje narativa o inovacijama u javni diskurs mogu dodatno ubrzati ovu transformaciju.

Srbija poseduje značajan neiskorišćen potencijal za razvoj društvenih inovacija. Kroz strateška ulaganja, reforme politika, izgradnju kapaciteta i međunarodnu saradnju, društvene inovacije mogu prerasti iz izolovanih inicijativa u dinamičnu snagu inkluzivnog i održivog razvoja.

10. Kako postati društveni inovator u Republici Srbiji

Društvene inovacije u Srbiji predstavljaju rastuće polje prilika, ali zahtevaju jasan i strateški pristup. U nastavku su predstavljeni opšti koraci koji će pomoći u prelasku puta od razvoja ideje do održivog poslovanja.

Identifikovanje društvene potrebe

Osnova svake društvene inovacije je duboko razumevanje konkretnog društvenog problema. U Srbiji, ključni problemi uključuju nezaposlenost (posebno među mladima), starenje populacije, degradaciju životne sredine, depopulaciju ruralnih oblasti, marginalizaciju romskih zajednica i nedostatke u obrazovanju.

Kako identifikovati pravu potrebu:

- Organizovati konsultacije sa zajednicom kroz fokus grupe sa lokalnim akterima.
- Analizirati dostupne izveštaje (npr. Republički zavod za statistiku, UNDP, lokalne NVO).
- Istražiti nedovoljno pokrivene ili nove probleme gde tradicionalna rešenja nisu dala rezultate.

Važan savet! Odaberite potrebu koja vas lično inspiriše i koja se uklapa sa vašim veštinama ili mrežom poznanstava — lična motivacija pomaže u prevazilaženju izazova.

Razvijanje koncepta društvene inovacije

Sa jasno definisanom potrebom, sledeći korak je osmišljavanje koncepta koji pruža inovativno rešenje.

Ključni elementi:

- Opis problema: jasno predstavljen u jednom pasusu.
- Opis rešenja: zašto će vaše rešenje biti bolje od postojećih.
- Ciljna grupa: kome direktno pomažete.
- Društveni uticaj: kako će životi biti poboljšani i kako ćete to meriti.
- Izvodljivost: potrebni resursi (veštine, novac, partneri).

Korisni alati:

- Poslovni model za društvena preduzeća - Canvas (Social Business Model Canvas).
- Teorija promena (Theory of Change).

Savet: Prilagodite koncept lokalnom kulturnom i regionalnom kontekstu.

Formiranje tima i mreže

Društveni inovatori retko deluju sami — jak tim i mreža su presudni za uspeh.

Kako izgraditi tim:

- Tražite ljude čije veštine dopunjuju vaše (finansije, marketing, rad sa zajednicom).
- Uključite članove ciljne zajednice — to povećava kredibilitet.
- Formirajte savetodavnu grupu (mentori, stručnjaci iz sektora).

Strategije umrežavanja:

- Posećujte događaje organizacija koja deluju na polju društvenih inovacija
- Stvarajte saveze sa OCD, lokalnim samoupravama i univerzitetima.

Savet: Partnerstva sa opštinama mogu otvoriti pristup lokalnim resursima.

Testiranje ideje (pilot faza)

Pre lansiranja u punom obimu, testirajte ideju u malom obimu.

Primeri pilot aktivnosti:

- Organizovanje radionice, besplatne sesije ili malog događaja.
- Lansiranje prototipa proizvoda ograničenoj grupi.
- Testiranje nove usluge u jednoj opštini.

Fokus u pilot fazi:

- Učite iz grešaka i prilagođavajte model.
- Sistematski prikupljajte povratne informacije (intervjui, ankete).
- Kreirajte prve priče o uspehu.

Savet: Pilot aktivnosti koje uključuju javne službe zahtevaju administrativna odobrenja.

Izbor pravne forme

Pravilno odabrana pravna forma je ključ održivosti.

Entiteti koji mogu steći status društvenog preduzeća:

- Preduzetnici, privredna društva, zadruge i druga pravna lica koja posluju radi profita.
- Subjekti civilnog sektora — udruženja, sportska udruženja, fondacije i druga neprofitna pravna lica.

Na šta obratiti pažnju:

- Udruženja mogu konkurisati za mnoge grantove, ali su ograničena u komercijalnim aktivnostima.
- DOO omogućava punu komercijalnu aktivnost, ali podlže standardnim porezima.

Savet: Jasno definišite misiju u osnivačkim aktima, ističući javni interes.

Obezbeđivanje finansiranja

Održiva finansijska strategija je ključna.

Izvori finansiranja u Srbiji:

- Grantovi opština, ministarstava.
- EU fondovi: Erasmus+, IPA II Srbija–Mađarska, Evropski socijalni fond.
- Crowdfunding platforme: Donacije.rs.

- CSR programi kompanija kao što su NIS, Erste Bank, VIP Mobile.
- Samofinansiranje kroz prodaju proizvoda ili usluga.

Savet: Planirajte kombinovano finansiranje za veću otpornost.

Izgradnja partnerstava i vidljivosti

Partnerstva i vidljivost jačaju uticaj i održivost.

Ključne aktivnosti:

- Potpisivanje protokola o saradnji sa opštinama, školama, NVO.
- Pristup mrežama.
- Razvijanje jednostavne marketinške strategije (sajt, društvene mreže, bilteni).
- Promovisanje priča o uspehu kroz lokalne medije.

Savet: Prikazujte stvarne priče korisnika, ne samo brojke.

Merenje društvenog uticaja

Donatori, investitori i zajednica žele videti dokaze o uticaju.

Kako meriti uticaj:

- Definišite indikatore od početka (npr. broj korisnika, stvorena radna mesta).
- Koristite jednostavne, ali pouzdane metode: ankete, studije slučaja, intervjui.
- Izveštavajte godišnje kroz kratke Izveštaje o uticaju.

Lokalni trend: EU i državni grantovi sve više zahtevaju merljive indikatore povezane sa ciljevima održivog razvoja (SDGs).

Skaliranje i održivost

Ako je projekat uspešan, razmislite o širenju.

Strategije skaliranja:

- Geografska ekspanzija.
- Diverzifikacija usluga i proizvoda.
- Licenciranje modela drugim organizacijama.

Mere održivosti:

- Formiranje rezervnih fondova.
- Profesionalizacija menadžmenta.
- Razvoj dugoročnih strateških planova (3–5 godina).

Savet: Prijavite se na programe poput Social Impact Award Serbia za podršku skaliranju.

11. Zaključak

Srpski ekosistem socijalnih inovacija raste, a njegovom razvoju doprinose različiti akteri. Međutim, da bi ekosistem dostigao svoj puni potencijal, potrebna je jača saradnja između zainteresovanih strana, bolji pravni okviri i povećano finansiranje umrežavanja i razvoja klastera.

Socijalne inovacije su važne za rešavanje društvenih, ekoloških i ekonomskih problema, jer u velikoj meri oblikuju održivi razvoj. Socijalne inovacije su važne u različitim oblastima, posebno u zapošljavanju, socijalnoj inkluziji, demografskim promenama, zdravlju, obrazovanju, finansijama, političkim strukturama i društvenoj integraciji.

Jedan od najhitnijih izazova sa kojima se suočavaju društveni inovatori u prekograničnom području Srbije je ograničen pristup investicijama koje utiču na to. Uticaj ulaganja se odnosi na ulaganja uspostavljena sa namerom da generišu pozitivan društveni i ekološki uticaj uz finansijski povraćaj. Nažalost, broj investitora u Srbiji koji su specijalizovani za socijalna preduzeća je relativno mali. Ovaj nedostatak specijalizovanih investitora za uticaj otežava socijalnim inovatorima da obezbede kapital koji je u skladu sa njihovom dvostrukom misijom društvenog uticaja i finansijske održivosti.

Kroz analizu, utvrđen je nedostatak finansijskih instrumenata prilagođenih socijalnim inovacijama u prekograničnom regionu. Tradicionalni mehanizmi finansiranja, kao što su rizični kapital ili bankarski zajmovi, nisu dizajnirani da podrže jedinstvene potrebe društvenih preduzeća. Ova preduzeća se često suočavaju sa izazovima u privlačenju investicija jer možda ne nude iste finansijske povrate kao konvencionalna preduzeća. Socijalna preduzeća imaju tendenciju da daju prioritet dugoročnim društvenim promenama u odnosu na trenutnu finansijsku dobit, što ih čini manje privlačnim za tradicionalne investitore koji su tipično fokusirani na maksimiziranje prinosa. Kao rezultat toga, društveni inovatori u prekograničnom regionu Srbije često se bore da pronađu pravu vrstu investicije za finansiranje svojih operacija i širenje svojih inicijativa.

Još jedna značajna prepreka rastu socijalnih preduzeća je oslanjanje na kratkoročno finansiranje i zavisnost od donatora. Mnogi projekti društvenih inovacija zavise od kratkoročnih grantova lokalnih ili međunarodnih donatora. Iako ovi grantovi pružaju suštinsku finansijsku podršku, oni takođe dolaze sa nekoliko izazova. Prvo, kratkoročno finansiranje stvara nedostatke u finansiranju, jer socijalna preduzeća često moraju da čekaju na sledeću rundu grantova ili ciklusa finansiranja

da bi nastavila sa radom. Ovi nedostaci mogu prekinuti rad i ometati dugoročni uticaj socijalnih preduzeća.

Oslanjanje na donatorsko finansiranje takođe ograničava održivost socijalnih preduzeća. Kako grantovi obično imaju fiksno trajanje, oni ne mogu da obezbede stabilan, periodičan prihod potreban za rast i skaliranje. Socijalnim preduzećima je potrebno dugoročno finansiranje koje može podržati njihove poslovne modele i osigurati da njihove društvene misije budu održive tokom vremena. Bez održivog finansiranja, mnoga socijalna preduzeća nisu u mogućnosti da prošire svoj domet, povećaju svoj uticaj ili postanu finansijski nezavisna, a samim tim i socijalno neinoviraju. Zavisnost od donatorskog finansiranja može stvoriti nesigurnu situaciju u kojoj organizacije stalno traže nove grantove umesto da se fokusiraju na povećanje svog uticaja ili postizanje finansijske održivosti.

Pored finansijskih izazova, socijalna preduzeća u prekograničnom regionu Srbije takođe se suočavaju sa značajnim birokratskim i administrativnim preprekama. Jedna od ključnih prepreka je složenost aplikacija za vladine grantove. Ove aplikacije često uključuju dugotrajne i komplikovane procese koji mogu biti obeshrabrujući za manja društvena preduzeća sa ograničenim administrativnim kapacitetima. Papirologija, zahtevi i administrativni zadaci mogu biti neodoljivi, a mnogi društveni inovatori jednostavno nemaju vremena ili resursa da upravljaju ovim procesima. Kao rezultat toga, posebno mala preduzeća mogu odlučiti da se ne prijave za grantove, iako mogu biti kvalifikovana za finansiranje.

Još jedna prepreka za obezbeđivanje finansijske podrške za društvene inovacije je niska svest i finansijska pismenost među socijalnim preduzetnicima. Mnogi socijalni preduzetnici nisu svesni čitavog spektra mogućnosti finansiranja koje im stoje na raspolaganju. Uprkos postojanju nekih programa finansiranih od strane donatora, uticajnih investicionih inicijativa i državnih grantova, informacije o ovim mogućnostima često nisu dobro distribuirane niti dostupne socijalnim preduzetnicima, posebno onima u ranim fazama svojih poduhvata.

Pored toga, postoji značajan jaz u obuci za finansijsku pismenost i investicionu spremnost za socijalne preduzetnike. Mnogi pojedinci koji ulaze u sektor društvenih preduzeća imaju strast za stvaranjem društvenih promena, ali možda nemaju finansijsku stručnost potrebnu za privlačenje i upravljanje investicijama. Finansijska pismenost je od suštinskog značaja za socijalne preduzetnike da razumeju kako da efikasno predstavljaju svoje poslovne ideje, upravljaju budžetima

i kreiraju održive modele prihoda. Bez ovog znanja, oni se mogu boriti da obezbede potrebna sredstva ili neće ispuniti očekivanja potencijalnih investitora. Nedostatak programa obuke osmišljenih da pomognu socijalnim preduzećima da postanu spremni za ulaganja pogoršava ovo pitanje.

Još uvek se slabo prepoznaje koristi od društvenih investicija u prekograničnom regionu Srbije. Šira javnost i poslovna zajednica često ne razumeju u potpunosti potencijal socijalnih preduzeća da doprinesu ekonomskom razvoju i društvenom blagostanju. Kao rezultat toga, postoji nedostatak podrške društvenim inovacijama i društvenim investicijama, što dodatno ograničava pristup finansiranju. Promena ovih kulturnih stavova zahtevaće povećanu svest i obrazovanje o vrednosti socijalnih preduzeća, njihovom uticaju na društvo i potencijalu za finansijske povrate kroz društvena ulaganja.

- Izvori finansiranja, posebno javni, veoma su ograničeni na nacionalnom i lokalnom nivou.
- Iako je Zakon o socijalnom preduzetništvu u Srbiji usvojen, izostaje njegova primena, posebno na lokalnom nivou. Ne postoji regulatorni okvir za socijalno preduzetništvo na lokalnom nivou.
- Nedostaju mreže i posrednici direktno fokusirani na socijalna preduzeća. Nacionalnim mrežama i posrednicima nedostaju lokalne perspektive i lokalni akteri.
- Obrazovne institucije moraju biti više uključene u razvoj socijalnog preduzetništva, kako na lokalnom tako i na nacionalnom nivou.

Može se zaključiti da je ekosistem socijalnog preduzetništva nedovoljno razvijen, kako na nacionalnom, tako i na lokalnom nivou, ali da se ulažu naponi na njegovo unapređenje, na šta ukazuje i donošenje Zakona o socijalnom preduzetništvu, kao i uključivanje sve većeg broja organizacija za podršku koje prepoznaju socijalnu dimenziju. Razvoj lokalnog ekosistema je na nižem nivou, a uzroci se mogu tražiti u nedostatku institucionalne i infrastrukturne podrške, nedostatku lokalne perspektive među relevantnim akterima, nedostatku sinergijskog delovanja zainteresovanih strana, nedovoljnoj informisanosti o konceptu socijalnog preduzetništva i nedostatku svesti. Socijalnim preduzećima nedostaje podrška u svim fazama njihovog razvoja. Kao rezultat uočenih nedostataka, mogu se dati sledeće preporuke:

- Za socijalna preduzeća treba obezbediti veću podršku iz državnih fondova ili fondova lokalne samouprave.
- Finansijske institucije treba da budu informisane o socijalnom preduzetništvu kako bi podržale i prilagodile finansijske instrumente subjektima socijalnog preduzetništva.
- Podsticanje socijalnih nabavki u javnom i privatnom sektoru
- Lokalni donosioci odluka treba da budu više informisani o potencijalu i značaju socijalnog preduzetništva kako bi društvo moglo da kreira mere politike usmerene na razvoj socijalnog preduzetništva.
- Lokalna samouprava treba da obezbedi infrastrukturnu podršku socijalnim preduzećima.
- Podsticanje saradnje/umrežavanja između socijalnih preduzeća i između socijalnih preduzeća i drugih aktera.
- Podsticanje razvoja institucija koje podržavaju socijalna preduzeća kao što su inkubatori, razvojni centri, čvorišta itd.
- Uvođenje preduzetničkog obrazovanja na svim nivoima obrazovanja.
- Neophodno je organizovati obuku za socijalne preduzetnike iz upravljanja projektima, pregovaranja sa investitorima, izrade biznis plana, korišćenja crowdfunding platformi, upravljanja poslovanjem, prodaje i marketinga
- Mentorstvo, savetovanje i finansijska podrška su ključni faktori za razvoj društvenih inovacija u Srbiji. Iako postoji nekoliko savetodavnih programa, javnih grantova i mogućnosti međunarodnog finansiranja, ostaju veliki izazovi u povećanju društvenih preduzeća, privlačenju investicija i obezbeđivanju dugoročne finansijske održivosti.

12. Radni materijal

Posmatrani problem

Ciljna grupa

Trenutna neadekvatna rešenja

Uzroci

Opišite kratko problematiku - kontekst

Problem (2 rečenice)

Inovativno rešenje

Na koja će sve ideja imati uticaj?

Koju društvenu promenu planirate da pokrenete?

Kako se razlikuje ideja od drugih?

Predstavite svoj koncept – dužina 60 sekundi

Ključne uloge

Potencijalni članovi tima

Događaji za umrežavanje

Prostor za vizuelne ideje tima

Šta testirate?

Šta isporučujete?

Povratne informacije

Kriterijumi uspešnosti

Šta Vas je najviše iznenadilo tokom pilot faze?

Mogući pravni oblik za moju ideju

Ključni partneri

Influenseri

Saveznici

Protivnici

Ideja za kampanju na socijalnim mrežama

Ključni indikatori

Metod merenja

Dinamički plan

Prva skica izveštaja o uticaju

Model validacija

Model finansiranja

Sistem replikovanja

Partnerstva sa potencijalom za širenje

Vizija u naredne tri godine

Sadržaj ovog priručnika isključiva je odgovornost Pokrajinskog sekretarijata za regionalni razvoj, međuregionalnu saradnju i lokalnu samoupravu i ni na koji način se ne može smatrati stavom Europske unije.

Interreg

Co-funded by
the European Union

IPA Croatia – Serbia

ROSI

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
АУТОНОМНА ПОКРАЈИНА ВОЈВОДИНА
ПОКРАЈИНСКИ СЕКРЕТАРИЈАТ ЗА
РЕГИОНАЛНИ РАЗВОЈ, МЕЂУРЕГИОНАЛНУ
САРАДЊУ И ЛОКАЛНУ САМОУПРАВУ